

XÂY DỰNG LỐI SỐNG MỚI TRÊN TINH THẦN PHÁT HUY NHỮNG GIÁ TRỊ VĂN HOÁ TRUYỀN THỐNG CỦA DÂN TỘC

ĐÀO THU HIỀN*

Trong thời đại ngày nay, xu thế toàn cầu hoá và hội nhập kinh tế quốc tế diễn ra mạnh mẽ trên quy mô lớn. Bất luận tham gia chủ động hay buộc phải cuốn theo một cách bị động vào quá trình toàn cầu hoá kinh tế thì văn hoá dân tộc đều tiếp xúc, giao thoa với các nền văn hoá khác trên thế giới. Trong sự nghiệp đổi mới đất nước ở Việt Nam hiện nay, Đảng ta đã khẳng định: Phát triển kinh tế là trọng tâm, công tác xây dựng Đảng là then chốt; xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc vừa là mục tiêu, vừa là động lực để thúc đẩy kinh tế - xã hội phát triển. Một trong những nhiệm vụ hàng đầu của việc xây dựng nền văn hoá tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc chính là xây dựng tư tưởng, đạo đức và lối sống mới. Xây dựng lối sống mới, trên tinh thần phát huy những giá trị văn hoá truyền thống của dân tộc, có ý nghĩa vô cùng to lớn.

1. Quan niệm về lối sống và lối sống mới

Theo quan niệm của nhà triết học Liên Xô (cũ) V.I.Tônxtuc: "Lối sống là những hình thức cố định, điển hình (đối với những quan hệ xã hội cụ thể lịch sử) của hoạt động sống cá nhân và tập đoàn của con người, những hình thức ấy nói lên đặc điểm về sự giao tế, hành vi và nếp nghĩ của họ trong các lĩnh vực lao động, hoạt động xã hội – chính trị, sinh hoạt và giải trí"¹. Trong định nghĩa này, lối sống là một phạm trù rất rộng, vừa có khía cạnh kinh tế, vừa có khía cạnh xã hội – tâm lý liên quan tới những đặc điểm về giao tế, hành vi, nếp nghĩ của con người.

Một quan niệm khác tập trung vào nền tảng của lối sống – đó là các điều kiện vật chất quy định sự tồn tại của con người. Quan niệm của nhà nghiên cứu người Hunggari Z.Dunôp: Lối sống trước hết là những điều

* ThS. Trường Đại học Thủy Lợi

¹ Phong Châu, Nguyễn Trọng Thụ (1983), *Về lối sống mới của chúng ta*, Nxb. Sự thật, Hà Nội, tr.15.

kiện trong đó con người tự sản xuất về mặt sinh học cũng như về mặt xã hội. Đó là toàn bộ những hình thức hành vi hàng ngày, ổn định và điển hình của con người². Quan niệm này không thể hiện rõ được tính chất xã hội, dân tộc, văn hoá cũng như vai trò tích cực của chủ thể trong phạm trù *lối sống*.

Phạm trù *lối sống* theo cách tiếp cận từ lý luận và phương pháp luận của chủ nghĩa Mác-Lênin về con người. “Hoạt động sống của họ như thế nào thì họ là như thế ấy. Do đó, họ là như thế nào, điều đó ăn khớp với sản xuất của họ, với cái mà họ sản xuất ra cũng như cách họ sản xuất. Những cá nhân là như thế nào, điều đó phụ thuộc vào những điều kiện vật chất của sự sản xuất của họ”³. C.Mác và Ph.Ăngghen trong tác phẩm *Hệ tư tưởng Đức* đã nói về mối quan hệ giữa phương thức sản xuất với lối sống con người: “Không nên nghiên cứu phương thức sản xuất ấy đơn thuần theo khía cạnh nó là sự tái sản xuất ra sự tồn tại thể xác của các cá nhân. Mà hơn thế, nó là một phương thức hoạt động nhất định của những cá nhân ấy, một hình thức nhất định của hoạt động sống của họ, một *phương thức sinh sống* nhất định của họ”⁴.

Theo C.Mác, lối sống chịu sự quy định của phương thức sản xuất và toàn bộ những điều kiện sống của con người. Phương thức sản xuất chỉ là cơ sở đầu tiên để chúng ta tìm hiểu lối sống, nhưng nó không đồng nhất với khái niệm lối sống. Phạm vi của lối sống rộng hơn phương thức sản xuất. Ngoài hoạt động sản xuất vật chất, con người còn có nhiều hoạt động khác như: hoạt động chính trị, văn hoá, nghệ thuật,... “Mỗi lối sống đều có mặt vật chất của nó như: quan hệ lao động, trình độ và thời gian lao động, các phương thức thoả mãn nhu cầu vật chất, các cách thức quản lý phúc lợi vật chất. Lĩnh vực tinh thần của lối sống dựa trên các hoạt động sản xuất vật chất của cá nhân và nhóm xã hội. Chúng bao gồm các kiểu lịch sử nhất định của hoạt động sáng tạo, lưu thông, trao đổi, giữ gìn các giá trị tinh thần như: các định hướng và thước đo giá trị, các quan hệ đạo đức và thẩm mỹ. Bình diện tinh thần của lối sống là những tiềm

² Ban Tư tưởng - Văn hoá Trung ương, (1998), *Nghiên cứu xây dựng chương trình giáo dục nếp sống văn minh thí điểm trên truyền hình*, Hà Nội, tr.3 – 6.

³ C.Mác và Ph. Ăngghen: Toàn tập, T.3 (1995), Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.30.

⁴ C.Mác và Ph. Ăngghen: Toàn tập, T.3, sđd, tr.30.

năng tinh thần của xã hội quy định các hoạt động sống của con người trong các điều kiện và môi trường xã hội cụ thể”⁵.

Những lối sống khác nhau là tùy thuộc vào: các loại hình hoạt động đời sống của con người như sản xuất, tiêu dùng, sinh hoạt gia đình, chính trị xã hội, giáo dục, thẩm mỹ, đạo đức, giao tiếp, quan hệ ứng xử giữa người với người,.. được kết hợp với nhau ra sao trong đời sống của cá nhân hay của nhóm xã hội.

Tóm lại, lối sống chính là lẽ lối, cách thức hoặc phương thức hoạt động của con người có tính lịch sử - xã hội. Qua đó, con người thực hiện quan hệ với tự nhiên, quan hệ giữa con người với nhau.

Ở nước ta, lối sống mới mà Đảng và nhân dân ta hướng đến xây dựng phải kế thừa được các giá trị văn hoá truyền thống dân tộc. Các giá trị văn hoá tồn tại bền vững trong nền văn hoá Việt Nam là những giá trị không thể thiếu trong quá trình xây dựng nền văn hoá tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc. Lối sống mới phải là lối sống có tính: dân tộc - hiện đại – nhân văn. Đó là lối sống chuẩn mực, có đạo đức, có lý tưởng cao đẹp, có sự kết hợp hài hoà giữa truyền thống tốt đẹp của dân tộc với tinh hoa văn hoá nhân loại dựa trên mức sống ổn định và ngày càng phát triển. Cho nên, nội dung cơ bản của việc xây dựng lối sống mới ở nước ta hiện nay là phát triển con người toàn diện cả thể chất lẫn tinh thần đáp ứng yêu cầu của thời đại mới. Do vậy, chúng ta cần phải tập trung vào nhiệm vụ trung tâm là phát triển kinh tế, xoá đói, giảm nghèo, không ngừng nâng cao mức sống vật chất và tinh thần của nhân dân, đồng thời chú trọng xây dựng lý tưởng chính trị, đạo đức, phẩm chất cho con người. Đạo đức là yếu tố quan trọng trong lối sống. Người Việt Nam luôn xem đạo đức là cái gốc của mọi hoạt động sống của con người. Nếu thiếu đạo đức cao cả, thì không thể xây dựng lối sống lành mạnh.

Lối sống mới mà chúng ta hướng đến xây dựng phải là lối sống của con người phát triển cao về mặt thể lực, trí tuệ, tình cảm, có ý thức công dân. Trình độ dân trí cao là điều kiện cần thiết để phát huy sáng kiến, giải phóng năng lực cá nhân một cách mạnh mẽ, giúp con người lao động có khoa học, có kỹ thuật nâng cao năng suất lao động; góp phần ngăn chặn,

⁵ Huỳnh Thái Vinh (2001), *Một số vấn đề về lối sống, đạo đức, chuẩn giá trị xã hội*, Nxb.Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.29-30.

đẩy lùi các phong tục tập quán đã lỗi thời, lạc hậu; tạo điều kiện thuận lợi cho việc xây dựng lối sống văn minh, hiện đại.

Lối sống mới còn biểu hiện ở chỗ: con người luôn sống và làm việc theo pháp luật. Hệ thống pháp luật càng chặt chẽ, càng đầy đủ, càng thể hiện trình độ văn minh tiến bộ của xã hội.

Nghị quyết Hội nghị lần thứ 5 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khoá VIII đã đề ra nhiệm vụ xây dựng con người Việt Nam trong giai đoạn cách mạng mới, gồm năm đức tính cơ bản:

- Có tinh thần yêu nước, tự cường dân tộc, phấn đấu vì độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội, có ý chí vươn lên đưa đất nước thoát khỏi nghèo nàn, lạc hậu, đoàn kết với nhân dân thế giới trong sự nghiệp đấu tranh vì hoà bình, độc lập dân tộc, dân chủ và chủ nghĩa xã hội.

- Có ý thức tập thể, đoàn kết phấn đấu vì lợi ích chung, xây dựng khối đoàn kết đại dân tộc Việt Nam.

- Có lối sống lành mạnh, nếp sống văn minh, cần kiệm, trung thực, nhân nghĩa, tôn trọng kỷ cương, phép nước, quy ước của cộng đồng, có ý thức bảo vệ môi trường sinh thái

- Lao động chăm chỉ với lương tâm nghề nghiệp, có kỹ thuật sáng tạo, năng suất cao, vì lợi ích của bản thân, gia đình, tập thể và xã hội.

- Thường xuyên học tập, nâng cao hiểu biết, trình độ chuyên môn, trình độ thẩm mỹ và thể lực.⁶

Năm đức tính trên thể hiện đặc trưng của lối sống mới con người Việt Nam trong thời kỳ mới - thời kỳ đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá đất nước.

2. Tính tất yếu của việc phát huy những giá trị văn hoá truyền thống dân tộc trong xây dựng lối sống mới ở Việt Nam

Theo quan điểm của chủ nghĩa Mác – Lênin, sự kế thừa là một trong những đặc trưng cơ bản, phổ biến của sự phát triển. Bản thân kế thừa biện chứng bao giờ cũng có chọn lọc, phê phán. Sự phát triển của văn hoá cũng có những yếu tố kế thừa. Nói đến kế thừa trong văn hoá trước hết là nói đến truyền thống văn hoá. Truyền thống là cái cầu nối giữa quá khứ - hiện tại – tương lai. Nói đến giá trị truyền thống là nói đến mặt tích

⁶ Đảng Cộng sản Việt Nam (1998), *Hội nghị lần thứ 5 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khoá VIII*, Nxb.Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.58 -59.

cực của truyền thống, bao gồm những yếu tố ưu việt, có tác dụng thúc đẩy sự phát triển của xã hội. Giá trị truyền thống là sự phản ánh điều kiện tồn tại của dân tộc trong ý thức của con người trải qua lịch sử dựng nước và giữ nước. Nó không chỉ là kết quả của mối quan hệ giữa con người với tự nhiên và con người với con người trong quá trình cải tạo tự nhiên, cải tạo xã hội, cải tạo bản thân, mà nó còn là động lực của những quá trình đó. “Giá trị truyền thống dân tộc được cô đúc lên trong suốt quá trình hình thành, tồn tại và phát triển của dân tộc... Cho nên, có thể nói, giá trị truyền thống là cái thể hiện bản chất nhất, đặc trưng nhất cốt lõi văn hoá dân tộc”⁷.

Nghiên cứu thang giá trị văn hoá truyền thống Việt Nam, chúng ta nhận mạnh những giá trị cơ bản sau:

- *Thứ nhất là chủ nghĩa yêu nước*: là hằng số trong mỗi người dân Việt Nam. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nói: “Mỗi khi Tổ quốc bị xâm lăng thì tinh thần ấy lại sôi nổi, kết thành một làn sóng vô cùng mạnh mẽ, to lớn, nó lướt qua mọi sự hiểm nguy, khó khăn, nó nhấn chìm tất cả lũ cướp nước và bán nước”. Chủ nghĩa yêu nước của người Việt thể hiện ở lòng dũng cảm, ý chí bất khuất, kiên cường, dám hi sinh vì Tổ quốc. Đó đồng thời cũng là chủ nghĩa anh hùng.

Trong các giá trị truyền thống dân tộc, tinh thần yêu nước nổi bật lên như là “tiêu điểm của các tiêu điểm, giá trị của các giá trị”, là “động lực tình cảm lớn nhất của đời sống dân tộc, đồng thời là bậc cao nhất trong hệ thống giá trị đạo đức của dân tộc ta”⁸.

- *Thứ hai là lòng nhân ái, khoan dung*: Đó là tình cảm sâu sắc “máu chảy ruột mềm”, thương yêu nhau giữa những người sống trong một gia đình, cùng làng xóm, trong cùng một nước. Người Việt luôn coi trọng tình nghĩa hơn lễ nghĩa. Tình nghĩa ở đây là thái độ thủy chung trong tình yêu, tình bạn. Ngoài ra, dân tộc ta còn có lòng khoan dung, cởi mở. Trong lịch sử, lòng khoan dung được thể hiện ngay cả đối với quân thù, khi chúng bại trận vẫn được ta cấp thuyền, cấp ngựa, lương thực để về nước.

- *Thứ ba là tinh thần đoàn kết, ý thức cộng đồng, tương trợ lẫn nhau*: Người Việt có truyền thuyết về “cái bọc trăm trứng” của Âu Cơ và Lạc

⁷ Nguyễn Văn Huyền (1998), *Giá trị truyền thống – nhân lõi và sức sống bên trong của sự phát triển đất nước, dân tộc*, Tạp chí Triết học, tr.8.

⁸ Vũ Khiêu (1974), *Đạo đức mới*, Nxb.Khoa học xã hội, Hà Nội, tr.74.

Long Quân đề nhắc nhở nhau luôn cùng nguồn cội, đều là con Lạc, cháu Hồng nên phải biết đoàn kết, giúp đỡ nhau. Tinh thần đoàn kết là nguồn sức mạnh lớn lao giúp nhân dân ta vượt qua mọi thử thách khắc nghiệt của thiên nhiên và chiến thắng mọi kẻ thù xâm lược để xây dựng và bảo vệ Tổ quốc.

- *Thư tư là đức tính chăm chỉ, cần cù, chịu thương chịu khó và lối sống giản dị, tiết kiệm.* Với truyền thống ấy, ông cha ta đã phát huy sức mạnh của mình trong chiến tranh giữ nước và trong xây dựng hòa bình, đạt được nhiều thành quả to lớn, lưu truyền cho thế hệ sau.

Ngoài những giá trị chủ yếu trên, trong hệ thống giá trị truyền thống dân tộc còn có những đức tính phổ biến như: tinh thần lạc quan, tính khiêm tốn, trung thực, tinh thần hiếu học,... “Giá trị hiếu học, coi trọng học vấn và tôn sư trọng đạo là truyền thống lâu bền và là một hàm nghĩa của văn hiến Việt Nam”⁹.

Trên đây là các giá trị văn hoá truyền thống cơ bản trong hệ giá trị con người Việt. Các giá trị ấy đã thấm sâu vào đời sống tinh thần, làm nên bản sắc riêng, làm nên sức mạnh dân tộc Việt Nam. Các giá trị này có vai trò và ý nghĩa tích cực trong việc xây dựng lối sống mới ở nước ta hiện nay. Nhiệm vụ của chúng ta là phải biết gìn giữ, phát huy những giá trị ấy.

Hiện nay, sự phát triển của kinh tế thị trường cùng với những tác động mạnh mẽ của quá trình toàn cầu hoá và hội nhập kinh tế quốc tế, văn hoá Việt Nam vừa tiếp thu được nhiều điểm tích cực, vừa du nhập những nét văn hóa tiêu cực, gây bức xúc cho xã hội. Một số biểu hiện của lối sống không lành mạnh, xa lạ với đạo lý truyền thống dân tộc mỗi ngày một rõ nét. Tác động tiêu cực của kinh tế thị trường là lối sống thực dụng, cực đoan, tôn thờ đồng tiền, huỷ hoại đạo đức truyền thống. Một số người vì đồng tiền mà sẵn sàng làm những việc trái với lương tâm. Đồng tiền lên ngôi chi phối nhiều mối quan hệ giữa người với người. Hiện nay, không ít thanh niên có lối sống buông thả, thiếu hoài bão, mờ nhạt lý tưởng, thờ ơ với cộng đồng, cá nhân vị kỷ, thực dụng, không quan tâm đến chính trị, quay lưng với truyền thống, dễ mắc vào các tệ nạn xã hội. Nghiêm trọng hơn là hiện tượng suy thoái về đạo đức, lối sống ở một bộ phận không nhỏ cán bộ, đảng viên, gây mất lòng tin đối với quần chúng. Có thể nói,

⁹ Huỳnh Thái Vinh - Nguyễn Thanh Tuấn (1997), *Bàn về khoan dung trong văn hoá*, Nxb.Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.316.

vấn đề đạo đức, lối sống đang diễn ra rất phức tạp. Các thang bậc giá trị đạo đức văn hoá truyền thống đang bị xáo trộn, trong đó **đạo đức và lối sống** là những giá trị cốt lõi của văn hoá. Chính vì vậy, việc xây dựng một lối sống mới – văn minh kế thừa và phát huy được những giá trị văn hoá truyền thống của dân tộc sẽ có vai trò rất quan trọng trong công cuộc công nghiệp hoá, hiện đại hoá và sự nghiệp đổi mới đất nước.

Hội nghị lần thứ 10, Ban Chấp hành Trung ương Đảng khoá IX đã khẳng định: “Trong thời kỳ mới, kế thừa, bảo tồn một cách có chọn lọc các giá trị truyền thống là tất yếu; đồng thời phải tập trung xây dựng những giá trị mới, những thành tựu mới, đáp ứng yêu cầu của công cuộc đổi mới đất nước. Kế thừa và phát huy trong văn hoá luôn gắn chặt với quá trình mở cửa, hội nhập, tiếp nhận các giá trị của thế giới đương đại để làm giàu các giá trị dân tộc, nâng cao trình độ phát triển của văn hoá Việt Nam lên tầm cao mới”¹⁰.

Tóm lại, cả lý luận và thực tiễn đều cho thấy việc kế thừa và phát huy các giá trị văn hoá truyền thống dân tộc trong xây dựng lối sống mới ở nước ta hiện nay là một tất yếu khách quan.

3. Một số đề xuất mang tính giải pháp nhằm phát huy những giá trị văn hoá truyền thống dân tộc trong xây dựng lối sống mới ở Việt Nam hiện nay

- Xây dựng môi trường đạo đức lành mạnh trong gia đình, nhà trường, xã hội; đấu tranh chống nguy cơ làm xói mòn các giá trị văn hoá truyền thống dân tộc.
- Đổi mới công tác giáo dục giá trị văn hoá truyền thống ở Việt Nam hiện nay nhằm nâng cao nhận thức về vai trò của các giá trị ấy đối với việc xây dựng lối sống mới.
- Tăng cường vai trò của pháp luật trong việc gìn giữ và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống dân tộc
- Tiếp thu tinh hoa văn hoá nhân loại, đồng thời phải hiện đại hoá các giá trị văn hoá truyền thống dân tộc.
- Đẩy mạnh công tác bảo tồn, tôn tạo và khai thác hợp lý các di sản văn hoá truyền thống.

¹⁰ Ban Tư tưởng – Văn hoá Trung ương (2004), *Tài liệu nghiên cứu Kết luận Hội nghị lần thứ X, Ban chấp hành Trung ương Đảng khoá IX*, Nxb.Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.57.

Tóm lại, xây dựng lối sống mới trên tinh thần phát huy những giá trị văn hoá truyền thống của dân tộc là nhiệm vụ của toàn Đảng, toàn dân ta trong giai đoạn hiện nay. Với truyền thống quý báu của dân tộc, với đường lối đổi mới đúng đắn của Đảng, nhất định nhân dân ta sẽ giành được thắng lợi to lớn trong công cuộc đổi mới đất nước, truyền thống văn hoá Việt Nam sẽ được nâng lên tầm cao mới.

Tài liệu tham khảo

1. Đảng Cộng sản Việt Nam (1998), *Văn kiện hội nghị lần thứ 5 Ban chấp hành Trung ương khoá VIII*, Nxb.Chính trị quốc gia, Hà Nội.
2. Đảng Cộng sản Việt Nam (2006), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X*, Nxb.Chính trị quốc gia, Hà Nội.
3. Trần Văn Giàu (1993), *Giá trị tinh thần truyền thống của dân tộc Việt Nam*, Nxb.TP.Hồ Chí Minh.
4. Nguyễn Văn Huyền (12/2003), *Lối sống của người Việt Nam dưới tác động của toàn cầu hoá hiện nay*, Tạp chí Triết học số 12, tr.29-34.
5. Phong Châu, Nguyễn Trọng Thụ (1983), *Về lối sống mới của chúng ta*, Nxb.Sự thật, Hà Nội.